

Kültür Bakanlığı'nın gözü çeyiz sandığında

ÖZGEN ACAR

Eski eser kaçakçılığının "kaleşnikof"ları sayılan "metal dedektörleri" yasaklama becerisini gösteremeyen Kültür Bakanlığı, anneanninizin çeyiz sandığına göz dikti.

Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan yönetmeliğe göre sadece koleksiyoncular değil, milyonlarca insan, evlerinde aileden kalma eserleri altı ay içinde bildirip "kimlik belgesi" almazlarsa cezalandırılacak.

Örneğin anneannesinin çeyizinden kendisine kalmış tuğralı gümüş ayna, tombak kandil, el yazması Kuran ya da altın sim işlemeli bir çeyreğe sahip olan kişiler -koleksiyoncu dahi olmasalar- bunları en yakın müzeye bildirecekler.

Koleksiyoncu Ayşegül Nadir ile işadamlı Halil Bezmen'in karıştıkları eski eser kaçakçılığı olayları üzerine, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, "Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları koleksiyonculuğu ve denetimi hakkında bir yönetmelik" hazırladı.

İlk tepki Rahmi Koç'tan

Şu ana kadar gizli tutulan yönetmelik önerisine ilk tepki ünlü işadamlı ve koleksiyoncu Rahmi Koç'tan geldi. Koç, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Kültür Bakanı'na mektup göndererek eleştirdiği yönetmeliğin yeniden gözden geçirilmesini önerdi.

1984 tarihli koleksiyonculuk yönetmeliğini değiştiren yeni taslak şu uygulamaları getiriyor:

1. Koleksiyoncular "üç ay", koleksiyoncu olmayıp evinde aileden kalma eski eser bulunanlar altı ay içinde en yakın müzeye giderek her parça için birer kimlik belgesi alacak. Bu işlemi öngörülen süre içinde yaptırmayanlar, 2-5 yıl arası hapis ve yarım milyar liraya kadar da para cezası istemi ile yargıç önüne çıkarılacak.

2. Bu belgeyi alabilmek için serbest meslek sahipleri, bağlı oldukları vergi dairesinden, başvurdıkları tarihten beş yıl geriye dönük vergi borcu ve sigorta primi borçları olmadığını kanıtlayacaklar. Kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektöre bağlı olarak çalışan memur ve işçiler ise bağlı oldukları kurum ve kuruluşlardan maaşlarında haciz bulunmadığını gösteren bir yazıyı da getirmek zorundalar.

3. Her türlü arkeolojik ve etnografik eserin satış ve değişimi noterde yapılacak ve noterden alınacak satış mukavele örneği müzeye verilecek. Bu durumda bitpazarlarında, müzayedelerde satılacak bazı eserler, önce müzelere gösterilecek. Müze takdir edeceği değer üzerinden bunu öncelik hakkına sahip olarak satın almazsa, bu eser ancak o zaman bitpazarında ya da müzayedede satılabilir. Satış işlemi de yine noterde yapılacak.

4. Öneride bazı kavram karmaşaları da dikkati çekiyor. Yürürlükteki yönetmelik, koleksiyon için tek ikamet öngörmüşken, yeni taslağın 6. maddesi farklı mekâna izin veriyor. Örneğin adı çeşitli eski eser kaçakçılığına karıştığı ileri sürülen Dilsen Oteli sahiplerinden Nihat Kolaşın'a yıllardır koleksiyonculuk belgesi verilmiyor. Ancak koleksiyon yapma hakkı eşine tanınmış bulunuyor. Eşinin koleksiyonunda bulunan, ikametinde güvenlik altında olması gereken Roma dönemine ait başsız bir imparator heykeli, ticari bir yer olan kocasının otelinin girişinde ve güvensiz bir ortamda sergileniyor. Genel müdürlüğün, yürürlükte olan yönetmeliğe göre buna nasıl izin verdiği anlaşılmıyor. Yeni yönetmeliğin 6. maddesi farklı mekâna izin

verirken, 8. maddesi garip bir çelişki ile yasaklıyor; 9. maddesi de sigortalama halinde bir başka yerde sergilenmesine izin veriyor.

5. Eski yönetmelik, Türkiye'ye yerleşmiş yabancı uyruklu kişilere yurtdışına çıkarmama koşulu ile özel koleksiyonculuk yapma iznini verirken, yenisi bunu kaldırıyor.

6. Müzeler, koleksiyoncunun, kültür varlığını korumada ekonomik ve güvenlik bakımından yeterli bulunup bulunmadığını irdelleyecek, ayrıca ihtisas elemanlarına da koleksiyonun bulunduğu yerin sağlıklı bir şekilde muhafazasına uygun olup olmadığını ve her türlü güvenlik tedbirlerini alıp almadığı hususlarını inceleyecek.

7. Satıcı, istediği alıcıya eseri satmadan önce bunu müzeye gösterecek. Müze, bu eseri takdir komisyonunun belirleyeceği fiyattan öncelikle alabilecek. Bugüne kadar müzeler kendilerine eser getiren vatandaşlara, değerinin altında fiyat belirlemelerine karşın, yine de vatandaşa birkaç milyar lira borç takmışlardı. Bakanlık bu borçları birkaç yıldır ödeyemiyor. Bu yönetmelikle birden ortaya çıkacak eserleri müzelerin hangi bütçe ve hangi ödenekle ne kadar süre içinde satın alacakları sorusu ise yanıtsız kalıyor.

Bir müze yetkilisi, tarlasında eski eser bulan köylülerin bunları müzeye getirmekten korkup kırdıklarına ilişkin yüzlerce örnek olduğuna da dikkati çekti.

Devlet yetkililerine gönderdiği mektupların birer kopyasını basına da dağıtan Koç, özetle şu eleştirilerde bulunuyor:

Evlerinde etnografik eser bulunduranlar 6 ay içinde bunları müzelere bildirip belge almazlarsa 2-5 yıl hapis, yarım milyar liraya kadar para cezası istemiyle yargılanacaklar.

1. Getirilmek istenen hükümler etnografik eserler açısından anayasaya, mülkiyet haklarına ve evrensel insan hakları beyannamesine aykırıdır.

2. Etnografik eserlerin de fişlenmesinin öngörülmesi, esnaf ve müzayede evlerinin sadece belgeli eser satmalarına yol açacak, ayrıca yurtdışından eski eser getirilmesini imkânsızlaştıracak, tam tersine kaçakçılık teşvik edilmiş olacaktır.

Yönetmelikle ilgili olarak çeşitli özel koleksiyoncu, müze yetkilisi, müzayede yöneticisi, emniyet yetkilisi ile yönetmelik konusunda yaptığım görüşmelerden edindiğim değerlendirmeler özetle şöyle:

1. Yönetmelikle pire için yorgan yakılıyor. Bakanlık Nadir-Bezmen olayları ile tüm özel koleksiyoncuları kaçakçı gözüyle görerek bu taslağı hazırladıkları anlaşılıyor.

2. Büyük boşluklar olan 2863 ve bunu değiştiren 3386 sayılı yasalar, günün koşullarına göre yeniden düzenlenmeden, sadece yeni bir yönetmelikle sorunu çözmeye çalışmak, işleri toptan karıştıracaktır.

3. Dünyanın her yerinde özel koleksiyonculuk, kaçakçılığı önlediği için teşvik edilmektedir. Müzelerin maddi olanaksızlıklar nedeniyle satın alamadıkları eserleri özel koleksiyoncular satın almakta, tarihsel, kültürel ve doğasal mirasın yurtdışına kaçırılmasını önlemektedir.

4. Şu anda önemli ölçüde personel sıkıntısı çeken müzelere ek olanaklar ve önlemler sağlanmadığı için müzeler de bürokratik açıdan felce uğrayacaktır.